

Identity-Building Components of the Islamic Seminary Student in Line with the Islamic Revolution in the Thought of the Supreme Leader of Iran¹

Mohammad Hosseinpour Asl Kolshani¹

Ali Akbari Moallem²

1. M.A. student in Political Science, Baqir al-Olum University, Qom, Iran (Corresponding Author).
mohammad.h.a.k1373@gmail.com

2. Assistant Professor, Department of Political Science, Islamic Sciences and Culture Academy,
Qom, Iran. a.akbarimoallem@isca.ac.ir

Abstract

This study aims to explain the identity-building components of an Islamic seminary student aligned with the Islamic Revolution based on the intellectual framework of the Supreme Leader of Iran and to analyze the dynamic interaction among these components. Considering the unique role of the clerical institution in realizing the ideals of the new Islamic civilization and the necessity of redefining the identity of seminary students in response to the challenges of the contemporary world, this research seeks to systematically analyze the Supreme Leader's statements from 1989 to 2025 to present a coherent model of the seminary student's identity structure. The main research question is: What are the key components shaping the identity of a revolutionary seminary student in the thought of the Supreme Leader, and how do they interact as a cohesive system? Using the thematic analysis method, data was collected from the public speeches, meetings with seminary students, and religious scholarly

1. **Cite this article:** Hosseinpour Asl Kolshani, M., & Akbari Moallem, A. (2023). The identity-building components of the Islamic seminary student in line with the Islamic Revolution in the thought of the Supreme Leader. *Fiqh and Politics*, 4(7), pp. 38-82. [In Persian].

<https://doi.org/10.22081/ijp.2025.72094.1078>

* **Publisher:** Islamic Propagation Office of the Seminary of Qom (Islamic Sciences and Culture Academy, Qom, Iran). ***Type of article:** Research Article

▣ **Received:** 2025/06/09 • **Revised:** 2025/06/20 • **Accepted:** 2025/07/15 • **Published online:** 2025/09/07

sessions of the Supreme Leader. After open and targeted coding of the data, five overarching themes were identified: 1. Intellectual and scholarly identity. 2. Ethical and spiritual identity. 3. Political and insightful identity. 4. Organizational and institutional identity. 5. Social and cultural identity. Findings indicate that these components interact in an evolutionary and complementary manner to form a "composite identity" of the seminary student in line with the Islamic Revolution, such that strengthening each dimension enhances the others. This model, in addition to offering a framework for reengineering seminary training programs, provides a benchmark for evaluating the performance of seminary students based on the expectations of the Islamic system.

Keywords

Identity, Revolutionary Seminary Student, Thought, Supreme Leader of Iran, Seminary Student in Line with the Revolution.

مكونات بناء الهوية لطالب العلوم الدينية على مستوى الثورة الإسلامية في فكر سماحة قائد الثورة الإسلامية^١

محمد حسين بور أصل كلشاني^١ علي أكبري معلم^٢

١. طالب ماجستير في العلوم السياسية، جامعة باقر العلوم عليه السلام، قم، إيران (المؤلف المسؤول).

Email: mohammad.h.a.k1373@gmail.com

٢. أستاذ مساعد، قسم العلوم السياسية، المعهد العالي للعلوم والثقافة الإسلامية، قم، إيران.

Email: a.akbarimoallem@isca.ac.ir

الملخص

تهدف الدراسة الحالية إلى توضيح مكونات بناء الهوية لدى طلاب الدراسات الدينية على مستوى الثورة الإسلامية في المنظومة الفكرية لقائد الثورة الإسلامية المعظم، وتحليل التفاعل الديناميكي بين هذه المكونات. نظراً للمكانة المتميزة التي يحظى بها مؤسسة الروحانية ورجال الدين في تحقيق أهداف الحضارة الإسلامية الحديثة، وضرورة إعادة تعريف هوية طالب العلم الديني في مواجهة تحديات العالم المعاصر، تسعى هذه الدراسة إلى تقديم نموذج متكامل لهوية طلاب العلوم الدينية من خلال التحليل المنهجي لخطابات سماحة القائد من عام ١٣٦٨ حتى ١٤٠٤ ش. (١٩٨٩-٢٠٢٥ م). والسؤال الرئيسي للبحث هو: ما هي المكونات الرئيسية التي تشكل هوية طالب العلم الديني الثوري في فكر سماحة قائد الثورة الإسلامية أية الله الخميني، وكيف تتفاعل هذه المكونات في إطار منظومة مترابطة؟ اعتمدت الدراسة على منهجية تحليل المضمون (الموضوعي)، حيث تم جمع

٤٠
فقه
سياسي
سال چهارم، شماره اول، بهار و تابستان ١٤٠٢ (پیاپی ٧)

١. الاستناد إلى هذه المقالة: حسين بور أصل كلشاني، محمد؛ علي أكبري معلم. (١٤٠٢ هـ). مكونات بناء الهوية لطالب العلوم الدينية على مستوى الثورة الإسلامية في فكر سماحة قائد الثورة الإسلامية. الفقه والسياسة، ٤ (٧)، صص ٣٨-٨٢.

<https://doi.org/10.22081/ijp.2025.72094.1078>

□ نوع المقالة: بحثية محكمة؛ الناشر: مكتب إعلام الإسلامي في حوزة قم (المعهد العالي للعلوم والثقافة الإسلامية، قم، إيران) © المؤلفون

□ تاريخ الاستلام: ٢٠٢٥/٠٦/٠٩ • تاريخ التعديل: ٢٠٢٥/٠٦/٢٠ • تاريخ القبول: ٢٠٢٥/٠٧/١٥ • تاريخ الإصدار: ٢٠٢٥/٠٩/٠٧

البيانات من الخطابات العامة، واللقاءات مع الطلاب، والجلسات الحوزية لسماحة القائد. وبعد الترميز المفتوح والموجه للبطاقات، تم تحديد خمسة مواضيع شاملة وهي: ١. الهوية العلمية والفكرية ٢. الهوية الأخلاقية والروحية ٣. الهوية السياسية والبصيرة ٤. الهوية التنظيمية والمؤسسية ٥. الهوية الاجتماعية والثقافية. تشير النتائج إلى أن هذه المكونات تتفاعل بشكل تكاملي لتشكيل "الهوية المركبة" لطالب العلوم الدينية على مستوى الثورة الإسلامية، بحيث يعزز تطوير كل بعد الجوانب الأخرى. هذا النموذج، بالإضافة إلى تقديم إطار لإعادة هندسة برامج التدريب في الحوزات العلمية، يوفر معياراً لقياس أداء الطلاب في مستوى توقعات النظام الإسلامي.

الكلمات المفتاحية

الهوية، طالب العلوم الدينية الثوري، الفكر، سماحة القائد الخامني، طالب العلوم الدينية في مستوى الثورة.

مؤلفه‌های هویت‌ساز طلبه تراز انقلاب اسلامی

در اندیشه مقام معظم رهبری^۱

محمد حسین پور اصل کلشانی^۱ علی اکبری معلم^۲

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد علوم سیاسی، دانشگاه باقرالعلوم (ع)، قم، ایران (نویسنده مسئول).

Email: mohammad.h.a.k1373@gmail.com

۲. استادیار، گروه علوم سیاسی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، قم، ایران.

Email: a.akbarimoallem@isca.ac.ir

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تبیین مؤلفه‌های هویت‌ساز طلبه تراز انقلاب اسلامی در منظومه فکری مقام معظم رهبری و تحلیل تعامل پویای این مؤلفه‌ها انجام شده است. با توجه به جایگاه ممتاز نهاد روحانیت در تحقق آرمان‌های تمدن نوین اسلامی و ضرورت بازتعریف هویت طلبگی در مواجهه با چالش‌های جهان معاصر، این تحقیق می‌کوشد با تحلیل نظام‌مند بیانات رهبری از سال ۱۳۶۸ تا ۱۴۰۴، الگویی یکپارچه از هندسه هویتی طلاب ارائه دهد. پرسش اصلی پژوهش این است: مؤلفه‌های کلیدی شکل‌دهنده هویت طلبه انقلابی در اندیشه مقام معظم رهبری کدامند و چگونه در قالب یک منظومه به هم پیوسته تعامل می‌کنند؟ پژوهش حاضر با روش تحلیل مضمون (تماتیک)، داده‌ها را از بیانات عمومی، دیدارها با طلاب، و نشست‌های حوزوی مقام معظم رهبری گردآوری شده است. پس از کدگذاری باز و هدفمند فیش‌ها، پنج مضمون فراگیر شناسایی شد که عبارتند از: ۱. هویت علمی و فکری، ۲. هویت اخلاقی و معنوی، ۳. هویت سیاسی و بصیرتی، ۴. هویت تشکیلاتی و سازمانی، ۵. هویت اجتماعی و فرهنگی. یافته‌ها نشان می‌دهد این مؤلفه‌ها در تعاملی تکاملی، «هویت ترکیبی» طلبه تراز انقلاب اسلامی را شکل

۴۲

فقه
سیاسی

سال چهارم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۴۰۲ (پیاپی ۷)

۱. **استاد به این مقاله:** حسین پور اصل کلشانی، محمد، علی اکبری معلم. (۱۴۰۲). مؤلفه‌های هویت‌ساز طلبه تراز

انقلاب اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری. فقه و سیاست، ۴(۷)، صص ۳۸-۸۲.

<https://doi.org/10.22081/ijp.2025.72094.1078>

□ نوع مقاله: پژوهشی؛ ناشر: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم (پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، قم، ایران) © نویسندگان

□ تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۲۳ • تاریخ اصلاح: ۱۴۰۴/۰۲/۲۱ • تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۲۰ • تاریخ آنلاین: ۱۴۰۴/۰۶/۱۶

می‌دهند، به گونه‌ای که تقویت هر بُعد، زمینه‌ساز ارتقای سایر ابعاد است. این الگو، افزون بر عرضه چارچوبی برای بازمهندسی برنامه‌های تربیتی حوزه‌های علمیه، معیاری برای سنجش عملکرد طلاب در تراز انتظارات نظام اسلامی فراهم می‌آورد.

کلیدواژه‌ها

هویت، طلبه انقلابی، اندیشه، مقام معظم رهبری، طلبه در تراز انقلاب.

مقدمه

نهاد روحانیت در پیکره تمدن شیعی، همواره نقشی محوری در حفظ هویت دینی و جهت‌دهی به تحولات سیاسی- اجتماعی ایفا کرده است؛ نقشی که پس از انقلاب اسلامی و در پرتو اندیشه نظام ولایی، با پیچیدگی‌ها و مسئولیت‌های بی‌سابقه‌ای مواجه شده است. طلبه به مثابه سرباز امام زمان علیه السلام و مهندس فرهنگی تمدن نوین اسلامی، در میانه تقابل گفتمان‌های الحادی و هجمه‌های نرم تمدن غرب، نیازمند بازتعریف هویتی است که هم، ریشه در سنت اصیل حوزوی دارد و هم پاسخگوی نیازهای پویای جامعه‌ی اسلامی در عصر حاضر است. این ضرورت، پژوهش حاضر را بر آن می‌دارد تا با واکاوی منظومه فکری مقام معظم رهبری، مؤلفه‌های هویت‌ساز طلبه تراز انقلاب اسلامی را استخراج و تحلیل نماید.

استمرار کارآمدی نظام اسلامی و تحقق آرمان‌های تمدنی آن، در گرو تربیت نسل نوینی از طلاب است که بتوانند در میدان‌های گوناگون علمی، اخلاقی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و... حضوری پیشرو داشته باشند.

پژوهش حاضر با هدف استخراج و تبیین مؤلفه‌های هویت‌ساز طلبه تراز انقلاب اسلامی در منظومه فکری مقام معظم رهبری و تحلیل نحوه تعامل این مؤلفه‌ها در قالب یک الگوی منسجم طراحی شده است. پرسش اصلی تحقیق این است: مؤلفه‌های هویت‌ساز طلبه‌ی تراز انقلاب اسلامی در اندیشه‌ی مقام معظم رهبری کدامند و چه نسبتی با یکدیگر دارند؟ در این راستا تمرکز این پژوهش بر تحلیل نظام‌مند و هدفمند تمامی بیانات رهبری از سال ۱۳۶۸ تا سال ۱۴۰۴ را مورد بررسی قرار می‌دهد. این تحقیق از نوع کیفی بوده و با استفاده از روش تحلیل مضمون یا تحلیل تماتیک، بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با طلاب، مدیران حوزوی، و نشست‌های مرتبط را بررسی می‌کند. داده‌ها به صورت هدفمند گردآوری و پس از کدگذاری باز، مضامین پایه استخراج شدند. در مرحله‌ی بعد، با تحلیل روابط بین این مضامین، مضامین سازمان‌دهنده و فراگیر شناسایی و در قالب الگوی نهایی سازماندهی شدند.

پیشینه پژوهش

موضوع هویت طلبگی، بویژه در چارچوب انقلابیگری و الگوی تراز جمهوری اسلامی، در سال‌های اخیر مورد توجه پژوهشگران حوزه علوم انسانی و علوم حوزوی قرار گرفته است. در این راستا، منابع متعددی اعم از مقالات علمی، کتاب‌ها و جزوات تخصصی به بررسی ابعاد مختلف هویت طلبگی، مأموریت حوزه‌های علمیه و نقش روحانیت در تحقق اهداف انقلاب اسلامی پرداخته‌اند. در ادامه، مهمترین پژوهش‌های انجام گرفته مرور می‌شوند:

۱. پیروزمند (۱۳۹۶) در مقاله «انقلابی‌گری، هویت‌ساز حوزه و روحانیت» با تأکید بر لزوم حفظ هویت جمعی روحانیت، انقلابیگری را نه صرفاً مشارکت سیاسی، بلکه مسئولیت‌پذیری در «اقامه اجتماعی اسلام» معرفی می‌کند. این پژوهش نشان می‌دهد که هویت حوزویان در گرو پذیرش مأموریت کلان حضور ملی و بین‌المللی در عرصه دینی است. این اثر به‌عنوان پایه‌ای نظری، ارتباط میان انقلابیگری و هویت صنفی طلاب را تبیین کرده است.

۲. احمدزاده (۱۳۹۶) در مقاله «شاخص‌های طلبه جوان مومن انقلابی از دیدگاه مقام معظم رهبری» با تحلیل محتوای کیفی بیانات رهبری، ۴۲ شاخص در سه محور «جوان»، «مومن» و «انقلابی» استخراج نموده است. این شاخص‌ها شامل الزامات فردی، اجتماعی و مدیریتی برای طلاب است و به‌عنوان چارچوبی عملیاتی، امکان برنامه‌ریزی تربیتی را فراهم می‌کند. این پژوهش به‌طور مستقیم به دیدگاه‌های مقام معظم رهبری پرداخته و برای مقاله حاضر از حیث روش‌شناسی و محتوا الهام‌بخش است.

۳. عالم‌زاده نوری در آثار متعدد خود، از جمله «هویت صنفی طلبه و معنای طلبگی» و «عیار حماسه طلبگی؛ قوام هویت حوزویان»، هویت طلبگی را در پیوند با مأموریت‌های تخصصی، تربیتی و تمدنی بررسی کرده است. وی در کتاب اخیر با تکمیل مباحث پیشین، بر ضرورت «تحول درون‌سازمانی حوزه» برای همگامی با انقلاب تأکید نموده و هویت طلبگی را فراتر از پوشش ظاهری، در مسئولیت‌پذیری اجتماعی تعریف می‌کند.

۴. جزوه مأموریت و هویت طلبه مطلوب (۱۴۰۱) توسط عالم‌زاده نوری، با محوریت «تربیت تیپ تخصصی» و «راهبردهای تغییر»، به تحلیل وضعیت موجود حوزه و ارائه راهکارهای عملی برای تقویت هویت طلبگی پرداخته است. این اثر با تقسیم مباحث به سطوح بنیادی، ابعادی و کیفی، چارچوبی ساختاریافته برای سیاستگذاری تربیتی ارائه می‌دهد.

۵. محمدی (۱۴۰۲) در کتاب «تبیین هویت طلبگی و ترسیم سیمای آرمانی طلبه»، با تمرکز بر سیمای آرمانی طلبه، به تلفیق مباحث نظری و نمونه‌های عینی پرداخته است. این اثر ضمن پرهیز از ادبیات خشک پژوهشی، به ضرورت هماهنگی هویت طلبگی با نیازهای زمان و مکان اشاره می‌کند.

۶. منشور هویت (جلد هشتم، ۱۴۰۳) به‌عنوان یک مجموعه راهبردی، هویت انقلابی حوزه را بر پایه منشور روحانیت امام خمینی علیه السلام و بیانات مقام معظم رهبری تحلیل کرده است. جلد هشتم این مجموعه با عنوان «هویت طلبگی»، محور اصلی حرکت حوزه را «شناخت هویت طلبگی» دانسته و آن را در پیوند با مأموریت‌های تبلیغی، تحولی و تمدنی تعریف می‌نماید.

در پژوهش‌های مرتبط با هویت از دیدگاه مقام معظم رهبری نیز تحقیقات مختلفی انجام گرفته است.

۷. اصغر افتخاری، علیرضا اسدی و ابراهیم نزهت نیز در پژوهشی با عنوان «ناسیونالیسم و هویت ملی در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای»، به بررسی عناصر و ارکان تشکیل‌دهنده هویت ملی و مفهوم امت اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری پرداخته‌اند. همچنین به نقش و هدف استکبار در سلب هویت ملت‌ها و ایجاد اختلاف در جهان اسلام و راه علاج آن اشاره شده است.

۸. عسگر اکبری در مقاله «مؤلفه‌های هویت ایرانی _ اسلامی در منظومه فکری مقام معظم رهبری» به این نتیجه دست یافته است که شاخص راهبردی هویت ایرانی و شاخص هدف زبان و ادبیات فارسی بیشترین فراوانی و شاخص میراث فرهنگی کمترین فراوانی را داشته است. همچنین شاخص راهبردی هویت اسلامی، شاخص هدف هویت

رفتاری بیشترین و هویت اعتقادی کمترین فراوانی را در بیانات مقام معظم رهبری داشته است.

۹. آناهیتا قاسمی، سید محسن بنی‌هاشمی و سید وحید عقیلی نیز در پژوهش «تحلیل مضمون هویت فرهنگی در اندیشه آیت الله سید علی خامنه‌ای»؛ هویت فرهنگی مبتنی بر دیدگاه مقام معظم رهبری را در ابعاد چرایی، چیستی و چگونگی بررسی کرده‌اند. اگرچه پژوهش‌های پیشین به ابعاد مختلف هویت طلبگی، انقلابیگری و دیدگاه‌های رهبری پرداخته‌اند، اما تمرکز جامعی بر «تبیین مؤلفه‌های هویت‌ساز طلبه تراز انقلاب» با استناد مستقیم به بیانات مقام معظم رهبری وجود ندارد. مقاله حاضر با ترکیب روش‌های تحلیل محتوای کیفی و نظام‌مندسازی شاخص‌ها در چارچوب اندیشه رهبری، درصدد پر کردن این خلأ و ارائه الگویی یکپارچه برای هویت طلبگی تراز انقلاب اسلامی است.

۱. ادبیات نظری پژوهش

۱-۱. مفاهیم

هویت؛ اصل کلمه «هویت» عربی بوده و از کلمه «هو» به معنی او (ضمیر غایب مفرد مذکر) اخذ شده است. هویت را در فرهنگ لغات به معنای شخصیت (دهخدا، ۱۳۷۷) و هر آنچه که باعث تشخص فرد می‌شود (معین، ۱۳۸۱) معنا کرده‌اند. بعضی نیز هویت را این گونه معنا کرده‌اند: «به مجموعه نگرش‌ها، ویژگی‌ها و روحیات فرد و آنچه وی را از دیگران متمایز می‌کند، گفته می‌شود» (نجفی، ۱۳۹۲، ص ۲۶).

جنکینز نیز در کتاب «هویت اجتماعی» خود هویت را مجموعه‌ای از خصوصیات و مشخصات اجتماعی، فرهنگی، روانی، فلسفی، زیستی و تاریخی همسان می‌داند که بر یگانگی یا خامنه‌ایندی اعضای آن دلالت می‌کند و آن را در یک ظرف زمانی و مکانی معین به طور مشخص و قابل قبول و آگاهانه از سایر گروه‌ها و افراد متعلق به آنها متمایز می‌سازد (جنکینز، ۱۳۸۱، ص ۵).

هویت وجه تمایز بین «من» یا «ما» با «غیر» و «دیگری» است و احساسی است که تعلق فرد را به یک کشور جامعه و مجموعه خاص نشان می‌دهد (افروغ، ۱۳۸۰، ص ۳۶).

فوزی نیز هویت را آن بخش اصلی از شخصیت انسان می‌داند که هنگامی که عینیت یافت آن فرد می‌تواند موضع خود را در برخورد با جهان و دیگران و خویشتن به صورت واضح مشخص کند (فوزی، ۱۳۸۵، صص ۱۹-۲۰).

به‌طور کلی می‌توان گفت که «هویت» جنبه‌ها، جلوه‌ها و ابعاد متفاوت و متنوعی دارد؛ بعد فلسفی، بعد روانی، بعد فرهنگی و بعد اجتماعی از ابعاد هویت محسوب می‌شوند (الطائی، ۱۳۷۸، ص ۳۹).

از تعاریف مذکور بر می‌آید که وجود هویت در یک فرد، مجموعه‌ای از رفتارها، خصوصیات و عملکردها را سبب می‌شود که خامنه‌ای‌ها، شخصیت فردی و اجتماعی فرد را می‌سازند. در حقیقت با شکل‌گیری هویت، جایگاه آن فرد ابتدا نزد خود و سپس نزد اجتماع مشخص و معلوم می‌شود.

نکته‌ای که باید به آن اشاره داشت این است که تشکیل هویت اجتماعی منوط به تشکیل هویت فردی می‌باشد؛ به عبارت دیگر، مادامی که فرد ویژگی‌ها و اقتضائات شخصیت مطلوب، نزد خود را نداند شخصیت اجتماعی شکل گرفته وی نیز دچار نقصان خواهد بود.

۲-۱. هویت فردی و اجتماعی

هویت فردی و اجتماعی از نظر کیفی و نوعی متفاوتند، به این معنا که هویت فردی ناظر به افراد، و هویت جمعی ناظر به جامعه است. هویت اجتماعی نسبت به هویت شخصی واقعی‌تر بوده و دارای استحکام و دوام بیشتری است. هویت اجتماعی به برقراری و متمایز ساختن نظام‌مند نسبت‌های شباهت و تفاوت میان افراد گروه‌ها و میان افراد و گروه‌ها اشاره دارد.

هویت اجتماعی به هویت فردی یقین می‌بخشد. بارزترین فرق میان هویت فردی و جمعی در این است که هویت فردی بر تفاوت و هویت جمعی بر شباهت تأکید دارد. انسان‌ها آنچه را از جامعه می‌گیرند، در درون پردازش کرده و درونی می‌کنند، آنگاه آن را می‌پذیرند و همین مساله هویت فردی آنان را تشکیل می‌دهد (حاجی حسینی، ۱۳۸۱).

۳-۱. هویت طلبه انقلابی

اگرچه ترسیم هندسه «هویت» طلبه انقلابی، امری دشوار بوده و شاید نتوان تعریف جامع و کاملی از آن عرضه کرد، اما می‌توان با تمسک به برخی گزاره‌های قطعی مورد اتفاق، نسبت به ترسیم خطوط کلی و اصلی آن مبادرت ورزید.

بر این اساس هویت طلبه انقلابی را می‌توان این‌گونه تعریف کرد: «طلبه‌ای که با بهره‌گیری از ابزارهای متنوع و در جهت شناخت دقیق و عمیق خود از دین، هوشمندانه، اصولی و متناسب با اقتضائات زمان به سه تکلیف ابلاغ، دفاع و اجرای آموزه‌های دینی همت گماشته و عمده استعدادها و ظرفیت‌های خود را در طول عمر خود، معطوف به تحقق این رسالت‌ها می‌کند». ناگفته پیداست طلبه انقلابی هویت اجتماعی خود را در بستر تلاش برای تحقق اهداف نظام اسلامی و در تعامل هم‌افزا با توده‌های مردم جستجو می‌کند. لازم بذکر است اگرچه روحانیون از طلاب مبتدی تا سطوح عالی تفاوت‌ها و تمایزات جدی با یکدیگر دارند اما هسته اصلی و چارچوب‌های کلی هویت طلبه انقلابی، همه این افراد را علیرغم درجات مختلف علمی، دربر می‌گیرد.

تلاش برای دستیابی حداکثری به این مهم، منوط به ترسیم الزاماتی است که طلبه باید به آنها مقید باشد. از این رو با رجوع به بیانات مقام معظم رهبری سعی خواهد شد چارچوب‌ها و خطوط اصلی الزامات هویت طلبه در تراز انقلاب اسلامی روشن شود.

۴-۱. روش تحقیق

روش اصلی این پژوهش، تحلیل مضمون تماتیک به‌عنوان یکی از روش‌های کیفی انعطاف‌پذیر و نظام‌مند برای استخراج الگوهای معنادار از داده‌های متنی است (کلارک و براون، ۲۰۰۶م، ص ۷۵). این روش با رویکردی استقرایی (داده‌محور) اجرا شده است؛ بدین معنا که مضامین و مفاهیم نه از پیش تعیین شده (کیا و فقیهی‌نژاد، ۱۳۹۷، ص ۱۳)، بلکه به‌طور مستقیم از تحلیل بیانات مقام معظم رهبری در بازه زمانی ۱۳۶۸ تا ۱۴۰۴ استخراج شده‌اند. این رویکرد به دلیل حجم گسترده‌ی داده‌ها شامل سخنرانی‌ها، دیدارهای

عمومی با طلاب، مدیران حوزوی، نشست‌های تخصصی و... و نیاز به کشف مؤلفه‌های چندبعدی هویت طلبگی، انتخاب شد.

۵-۱. تعریف مضمون در این پژوهش

مضمون عنوان الگوی معنایی پرتکرار، متمایز یا کلیدی در بیانات رهبری تعریف می‌شود که مستقیماً به پرسش اصلی تحقیق (مؤلفه‌های هویت‌ساز طلبه‌ی تراز انقلاب اسلامی) پاسخ می‌دهد. این مضامین در سه سطح سلسله‌مراتبی (شیخ‌زاده و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۱۱۵)، شناسایی و دسته‌بندی شدند:

۱. مضامین پایه^۲: کدهای اولیه که مستقیماً از جملات کلیدی بیانات استخراج می‌شوند. برای نمونه، عباراتی مانند «اجتهاد پویا»، «سبک زندگی متناسب با زی طلبگی»، «حضور میدانی در تبلیغ»، «تشکیلات منسجم»، و «بصیرت در تحلیل تحولات جهانی» به عنوان مضامین پایه شناسایی شدند.

۲. مضامین سازمان‌دهنده^۳: مفاهیم کلی‌تری که از تجمیع و ارتباط منطقی مضامین پایه شکل می‌گیرند. نمونه‌هایی از این مضامین شامل «عمق‌بخشی به تحصیلات حوزوی»، «تزکیه نفس به مثابه پایه فعالیت‌های طلبگی»، «حفظ پیوند دین و سیاست»، و «تقویت نهادهای حوزوی» است.

۳. مضامین فراگیر^۴: مفاهیم انتزاعی و کلانی که چارچوب هویت طلبه تراز انقلاب را شکل می‌دهند. این مضامین شامل پنج مؤلفه اصلی هویت علمی-فکری، هویت اخلاقی-معنوی، بصیرتی-سیاسی، اجتماعی-فرهنگی و انضباط تشکیلاتی می‌شود.

۲. فرایند اجرای پژوهش

۱. گردآوری داده‌ها: تمامی بیانات مقام معظم رهبری مرتبط با نقش، رسالت، و

1. Theme
2. Basic Themes
3. Organizing Themes
4. Global Themes

ویژگی‌های طلاب و روحانیت، از سال ۱۳۶۸ تاکنون، از طریق منابع معتبر (سایت دفتر حفظ و نشر آثار، پایگاه اطلاع‌رسانی حوزه، و کتاب‌های منتشر شده) جمع‌آوری شدند.

۲. مطالعه مکرر و کدگذاری باز: داده‌ها با دقت مطالعه شدند و جملات یا عبارت‌های کلیدی مرتبط با هویت طلبگی (مانند تأکید بر «اجتهاد»، «اخلاق»، «تشکیلات»، و «بصیرت») به صورت باز و هدفمند کدگذاری اولیه شدند.

۳. تشکیل مضامین پایه: کدهای اولیه مشابه یا مرتبط (مانند «مطالعه مستمر»، «نقد اندیشه‌های غربی»، و «تولید علم دینی») در قالب مضامین پایه دسته‌بندی شدند.

۴. ساخت مضامین سازمان‌دهنده: مضامین پایه براساس اشتراک مفهومی در مقولات کلی تر ادغام شدند. برای مثال، کدهای «مبارزه با تهاجم فرهنگی»، «فعالیت در فضای مجازی»، و «الگوسازی زیست اسلامی» تحت مضمون سازمان‌دهنده «مسئولیت‌پذیری فرهنگی» قرار گرفتند.

۵. تعیین مضامین فراگیر: با تحلیل روابط بین مضامین سازمان‌دهنده، پنج مضمون فراگیر به عنوان ابعاد کلیدی هویت طلبه‌ی تراز انقلاب اسلامی شناسایی و تعریف شدند.

۳. یافته‌ها (شاخصه‌های هویت طلبه تراز انقلاب اسلامی)

۳-۱. هویت علمی و فکری

۳-۱-۱. هویت علمی

۳-۱-۱-۱. ضرورت تحصیل عمیق و علم‌آموزی

تعمق و شناخت دقیق دین، از مجرای علم و علم‌آموزی می‌گذرد. در حقیقت اصلی‌ترین و بدیهی‌ترین هویت متصور برای طلبه انقلابی، تعلیم و تعلم بوده که این نیز مستلزم تحصیل جدی دروس حوزوی است (خامنه‌ای، ۱۳۸۹/۰۹/۲۵). بر این اساس مقام معظم رهبری اولین چیزی که برای حوزه‌های علمیه لازم می‌دانند، عمق بخشیدن به تحصیل دینی طلاب می‌باشد (خامنه‌ای، ۱۳۸۴/۰۲/۱۱).

مقام معظم رهبری، کسب مهارت‌های دینی را برای طلاب لازم و ضروری دانسته و مقصود از آن را مطالعه، درس خواندن و در نتیجه عالِم و باسواد شدن می‌دانند (خامنه‌ای، ۱۳۸۵/۰۸/۱۷).

اهمیت جایگاه درس و مباحثه نزد مقام معظم رهبری را می‌توان در این عبارت ایشان یافت که می‌فرماید: «بی‌درس و بی‌تحقیق و بی‌مباحثه، طلبه معنای خودش را از دست می‌دهد... طلبه‌یی که در درس و علم، غور و خوض نداشته باشد، طلبه نیست و موضوع، منتفی است» (خامنه‌ای، ۱۳۶۹/۱۱/۰۴). در جایی دیگر معظم‌له، طلابی که ملبس به لباس روحانیت بوده ولی در درس خواندن کوتاهی می‌کنند را تشبیه به شخص غاصبی می‌کنند که این لباس را غضب کرده است (خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۱۱/۳۰).

ایشان بارها با بیان این تعبیر که «بی‌مایه فطیر است» بر اهمیت و ارزش جایگاه درس و بحث در بین طلاب تأکید داشته‌اند (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۰۴/۲۰؛ ۱۳۸۵/۰۸/۱۷؛ ۱۳۸۳/۰۴/۱۵؛ ۱۳۶۹/۰۸/۰۵؛ ۱۳۸۰/۰۲/۱۱؛ ۱۳۸۲/۰۹/۲۵). این درحالی است که در اندیشه مقام معظم رهبری، درس و فراگیری علم یک عمل عبادی و وظیفه‌ای شرعی نیز محسوب می‌شود (خامنه‌ای، ۱۳۸۴/۰۹/۲۶).

۳-۱-۲. علم؛ پیش‌نیاز اثرگذاری اجتماعی و تحول‌آفرینی

فارغ از نکات فوق‌الذکر درباره ضرورت توجه جدی طلاب به مسئله درس و بحث، مقام معظم رهبری قائل به وجود رابطه‌ای مستقیم میان میزان علمیت و توان اثرگذاری اجتماعی در رقم زدن تحولات ماندگار و مثبت در جامعه هستند. «امام بزرگوار ما که توانست با آن دست قدرتمند خود، دنیایی را متحول کند؛ این حرکت عظیم را به برکت علم انجام داد. اگر امام علیه السلام عالم نبود، نمی‌شد» (خامنه‌ای، ۱۳۶۹/۰۸/۰۵). و «علم و سواد پایه‌ی اصلی است؛ بدون آن هیچ نقشی نمی‌توانید ایفا کنید، یا درست نمی‌توانید ایفا کنید. نقش آفرینی غلط، از نقش آفرین نبودن به مراتب خسارت‌بارتر است» (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۰۷/۱۴).

ایشان در جای دیگر نقش تحول‌آفرین در ذهن انسانی را معطوف به شخص عالم دانسته و می‌فرماید: «آن عالم است که می‌تواند محتوای ذهن انسانی را تبدیل به چیزی کند که از این جسم - به اصطلاح رایج امروز، از این سخت‌افزار موجود بشری - یک انسان متعالی، یک انسان پیشرو و یک انسان فعال و مقاوم بسازد. یک عالم می‌تواند این

کار را بکند؛ مداد العلماء، واقعاً افضل از دماء شهدا است» (خامنه‌ای، ۱۳۷۸/۰۹/۲۳).

از این بیانات برمی‌آید که یکی از شروط لازم برای طلاب انقلابی، جهت ایجاد و رهبری تحولات مثبت در جامعه، عالم بودن است.

مقام معظم رهبری، علم‌آموزی را مشروط به حضور در حوزه و کلاس درس ندانسته و به طلاب توصیه می‌کند تا از هر فرصتی برای یاد گرفتن و آموختن استفاده کنند (خامنه‌ای، ۱۳۷۴/۰۹/۱۶). یکی از دلایل مهمی که مقام معظم رهبری، طلاب را توصیه به خوب درس خواندن و استفاده از فرصت‌ها می‌کند، این است که طلاب باید بتوانند در مقابل کسانی که تحت عنوان قرائت‌های مختلف از دین، هر رطب و یابسی را به دین نسبت می‌دهند، با استفاده از علم خود مغالطه و سفسطه آنها را شناسایی کرده و سخن حقیقی دین را بیان کنند (خامنه‌ای، ۱۳۸۰/۰۸/۰۸).

همچنین مقام معظم رهبری، نمود کارکردهای علمی طلاب را در عرصه‌هایی مانند پاسخ‌گویی به شبهات موجود در فضای مجازی (خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۰۲/۲۵)، ممانعت از انحراف ذهنی جوانان (خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۰۶/۱۶) و هدایت فکری جامعه (خامنه‌ای، ۱۳۷۸/۰۲/۲۹) می‌داند.

۳-۱-۱-۳. مسئله‌محوری و کاربست علم در حل مسائل

نکته مهم دیگری که در بیانات معظم‌له به چشم می‌آید، توجه جدی ایشان به «مسئله‌محور بودن» انجام مطالعات و تحقیقات است. ایشان مطلقاً علم‌آموزی را مفید فایده ندانسته و تحصیل مطلوب را ناظر به برآوردن حاجات و رفع نیازهای جامعه دانسته و طلاب را از درس زائد، بی‌فایده و غیرناظر بر نیازها برحذر می‌دارند (خامنه‌ای، ۱۳۷۴/۰۶/۱۴).

از نکات بالا معلوم شد که توجه به درس و بحث، علم‌آموزی و تحصیل در دیدگاه مقام معظم رهبری، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. اما سوالی که ممکن است به ذهن خطور کند این است که کدام یک از درس‌ها و تحصیل کدام نوع از شقوق و مکاتب فقهی، مطلوب و مدنظر مقام معظم رهبری است؟

در پاسخ باید گفت که ایشان از لزوم مطالعه درس‌ها و کتاب‌های رایج در حوزه

نظیر شرح لمعه، رسائل، مکاسب، فلسفه و کلام و... سخن گفته (خامنه‌ای، ۱۳۸۳/۰۴/۱۵) و فقه جواهری را مبنای روش تفقه در دین می‌دانند. مقام معظم رهبری، دلیل انتخاب این فقه به‌عنوان فقه مبنا را، پویا بودن آن دانسته و آنرا پاسخ‌گوی حوادث واقعه و علاج‌کننده مشکلات انسان می‌دانند (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۰۴/۲۰).

لازم بذکر است ایشان افزون بر اینکه طلاب را توصیه به مطالعه درس‌های رایج در حوزه‌های علمیه می‌کنند، برای غنای بیش از پیش جامعه علمی طلاب نیز توصیه‌های دیگری نیز دارند؛ از جمله: گنجاندن برنامه‌ی مطالعه آثار شهید مطهری در کنار دروس حوزه (خامنه‌ای، ۱۳۸۲/۰۹/۲۵)، فراگیری یکی از زبان‌های خارجی زنده دنیا (خامنه‌ای، ۱۳۷۴/۰۹/۱۴؛ ۱۳۷۸/۰۶/۲۸) آشنایی با علوم روز (خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۱۲/۰۱؛ ۱۳۷۹/۰۸/۲۵) و علوم عقلی (به‌عنوان راه دست‌یابی به ذهن مخاطب) (خامنه‌ای، ۱۳۸۷/۰۲/۱۱).

۳-۱-۲. هویت فکری

۳-۱-۲-۱. عقل و وحی؛ منابع بی‌پایان تغذیه فکری

بی‌تردید حل مسائل جدید و پاسخ‌گویی به نیازهای پدیدار گشته، مستلزم تفکر، تدبیر و قدرت تجزیه و تحلیل است. مقام معظم رهبری دو عنصر عقل (به‌عنوان حجت

درونی) و کلام وحی، به همراه بیانات گوه‌ربار ائمه معصومین علیهم‌السلام را، دریای بی‌پایان معارف در اختیار طلاب و منابعی برای تغذیه و تقویت فکر و ابزاری برای صعود و عروج از لحاظ ذهنی و فکری و همچنین استخراج فکر ناب اسلامی می‌دانند (خامنه‌ای، ۱۳۷۸/۰۲/۲۹). از این روست که معظم‌له، حوزه‌های علمیه و دستگاه روحانیت را چه به صورت فردی و چه گروهی، متولی تولید فکر اسلامی می‌دانند (خامنه‌ای، ۱۳۸۰/۰۶/۱۹).

در این راستا نیز مقام معظم رهبری ضمن مطالبه‌ی فراگرفتن استدلالی دروس حوزوی توسط طلاب (خامنه‌ای، ۱۳۸۷/۰۲/۱۱)، فکر کردن، عمیق شدن، متفکر شدن و نظریه‌ساز شدن طلاب را نیاز حوزه‌های علمیه امروز دانسته‌اند (خامنه‌ای، ۱۴۰۴/۰۲/۱۷).

همچنین ایشان بر لزوم برگزاری کرسی‌های آزاداندیشی (نهضت آزادفکری و آزاداندیشی) برای طلاب (خامنه‌ای، ۱۳۸۶/۰۹/۰۸) و وسعت و عمق بخشیدن به جریان‌های خلاق فکری در حوزه‌های علمیه تأکید داشته‌اند (خامنه‌ای، ۱۳۸۳/۰۴/۱۵).

۳-۲-۱. ضرورت ژرف‌اندیشی و نوآوری در تولید اندیشه

مقام معظم رهبری از طلاب تحت عنوان رهبران فکری (خامنه‌ای، ۱۳۵۸/۰۷/۳۰) یاد کرده و راه فائق آمدن به نقشه‌های دشمنان را که همواره سعی دارند ذهن مخاطبان را به طرق مختلف منحرف و گره‌های کور ایجاد کنند، قدرت فکری می‌دانند (خامنه‌ای، ۱۳۸۷/۰۲/۱۱).

مقام معظم رهبری در بخش دیگری از بیانات‌شان، در باب لزوم تولیدات فکری، ضمن بیان این مطلب که انقلاب اسلامی در یک کارزار حقیقی فکری قرار دارد (خامنه‌ای، ۱۳۸۴/۰۲/۱۱). این نکته را ناظر به حل نیازمندی‌های انقلاب دانسته و می‌فرماید: «انقلاب، مانند هر حرکت عظیم ماندگار احتیاج به سوخت دارد، این ماشین بدون سوخت متوقف می‌شود، سوخت فکری. روز به روز... سؤال‌ها و ابهامات تازه‌ای در ادامه این راه، مطرح است، از طرفی قبل از آنکه نوبت به عمل برسد، نوبت فکر و پردازش تفکر راهنماست و این خاصی‌اشنایان به مبانی اسلام است» (خامنه‌ای، ۱۳۸۴/۱۰/۱۹).

اگر قشر روحانیت را بخشی از خواص جامعه در نظر بگیریم، مقام معظم رهبری ایجاد جریان‌های فکری در جامعه را وظیفه خواص دانسته و در این باره می‌فرماید: «ایجاد يك فكر، يك گفتمان، يك جريان فكري در جامعه، به دست خواص جوامع است، به دست اندیشمندان جامعه است، آنها هستند که می‌توانند فکر ملت‌ها را به يك سمتی هدایت کنند که مایه نجات ملت‌ها شود...» (خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۰۹/۲۱).

مقام معظم رهبری یکی دیگر از آثار استخراج فکر ناب اسلامی را این‌گونه بیان می‌دارند: «اگر شما در بسیاری از زمینه‌ها، آن فکر ناب اسلامی را از منابع صحیح استخراج کنید و در معرض افکار مردم، جویندگان، خواهندگان و به‌خصوص جوانان قرار دهید فلان آدمی که نه خبری دارد، نه آگاهی‌ای دارد و نه خودش در باطن خودش ادعایی دارد، دیگر در نمی‌آید یک کلمه حرفی بزند تا افراد مغرض برایش کف بزنند و او هم به ریش بگیرد که بله، ما هم در این زمینه حرفی زده‌ایم، و از این طریق مسئله‌ای درست شود» (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۱۱/۲۷).

۳-۲-۱-۳. ضرورت رسالت طلاب در هدایت فکری جامعه

مقام معظم رهبری با لذت بخش خواندن مشاهده فضایی که پرمغز و دقیق حرف می‌زنند، درک مسائل گوناگون مورد نیاز و پیگیری آنها را نیز جزو وظایف روحانیت می‌دانند (خامنه‌ای، ۱۴۰۴/۰۲/۱۷؛ ۱۳۹۱/۱۱/۲۳). ایشان ژرف‌اندیشی و نوآوری فکری را پیوست لازم برای انجام تحقیقات دانسته و فقدان این دو عنصر را باعث عدم رسیدن به اهداف والا می‌دانند (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۰۷/۱۴).

همچنین مقام معظم رهبری یکی از جهت‌گیری‌های مورد انتظار از حوزه‌های علمیه و روحانیت روشن فکر را تبیین نظریه بنیادی مربوط به جمهوری اسلامی دانسته و خواستار ارائه مستدل و منطقی این نظریه به جامعه اسلامی شدند (خامنه‌ای، ۱۳۸۰/۰۶/۱۹). ایشان یکی از نتایج این رویکرد را در بیشتر شدن موج گرایش به اسلام می‌دانند. ایشان می‌فرماید: «روحانیت اسلام باید آماده باشد. حرف‌های سست به کنار برود، معارف منطقی و قوی و ریشه‌دار اسلام که از کتاب و سنت گرفته شده، از کلمات ائمه

معصومین علیهم السلام اتخاذ شده، مبانی مستحکم عقلی، عقل پسند و متناسب با نیازهای انسان و جامعه‌ی بشری مطرح شود، خواهید دید موج گرایش به اسلام بیشتر خواهد شد» (خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۰۷/۰۲).

۲-۳. هویت اخلاقی و شخصیتی

۱-۲-۳. هویت اخلاقی و تهذیبی

۱-۲-۳. تزکیه نفس و مبارزه با شیطان درونی، پایه‌های هویت اخلاقی

توجه به مقوله خودسازی، تهذیب نفس و پرداختن به مسائل اخلاقی و معنوی جزء تأکیدات ویژه مقام معظم رهبری برای طلاب و روحانیون است. ایشان ضرورت تزکیه اخلاقی برای قشر روحانیت را این‌گونه بیان می‌دارند: «مبنای دوم، تزکیه اخلاقی است، که اگر در افراد حوزوی نباشد، خامنه‌ای مسأله‌ی دزدی است که با چراغ می‌آید و کار را مشکل‌تر می‌کند. این قسمت، مستغنی از بیان است» (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۰۴/۲۰).

ایشان خودسازی را در رأس مسئولیت‌های روحانیون دانسته و بر لزوم تقویت بنیه معنوی تأکید دارند (خامنه‌ای، ۱۴۰۴/۰۲/۱۷؛ ۱۳۸۷/۰۲/۱۱) همچنین معظم‌له، با به کار بردن تعبیر

شیطان درونی برای هواهای نفسانی، بر لزوم مبارزه با این شیطان تأکید داشته و می‌فرماید:

«شیطان‌های گوناگونی وجود دارند: یک شیطان در درون خود ماست... باید اول در مقابل این شیطان صف‌آرایی کنیم... اگر در جنگ با این شیطان مغلوب شدیم در هیچ جای دیگر روی فتح و پیروزی را نخواهیم دید» (خامنه‌ای، ۱۳۸۰/۰۲/۱۱).

در این راستا نیز، مقام معظم رهبری شرط بر دوش کشیدن بارهای سنگین را داشتن بنیه معنوی قوی دانسته (خامنه‌ای، ۱۳۷۴/۰۹/۱۶) و اثرگذاری مطلوب در هدایت جامعه را تابع عمل به دانسته‌ها (عالم عامل) می‌دانند (خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۱۲/۰۱).

فرا تر از لزوم توجه اختصاصی قشر روحانیت به مسائل معنوی و تهذیب نفس، مقام معظم رهبری دایره شمول گسترده‌ای را نسبت به لزوم اصلاح نفس مطرح می‌کنند: «در اسلام، نقطه اصلی و محوری برای اصلاح عالم، اصلاح نفس انسانی است. هر کسی که به اسلام و انقلاب دلبسته‌تر است، باید برای اصلاح نفس خود، عازم‌تر و جدی‌تر باشد» (خامنه‌ای، ۱۳۶۹/۰۵/۲۴).

۳-۲-۱. عملکردی دینی؛ از گفتار تا رفتار الگوساز

مقام معظم رهبری، افزون بر اینکه تکلیف فعلی جامعه روحانیت را، تلاش برای افزایش استحکام معنوی جامعه علمی حوزه می‌دانند (خامنه‌ای، ۱۴۰۴/۰۲/۱۷؛ ۱۳۶۸/۰۴/۰۴؛ بر لزوم بروز معنویت منطقی، مستدل و صادقانه از قشر روحانیت نیز تأکید داشته و در باب استمرار حرکت معنوی جامعه، مسئله‌ی جدی‌ای را متوجه دستگاه روحانیت می‌کنند: «در علمداران دین نباید چیزی مشاهده بشود که رایحه دوری از معنویت از آن استشمام گردد. چیزی که از آن بوی علاقه‌مندی به دنیا و زخارف آن و خودپرستی و منیت و تنازع برای امور دنیوی استشمام بشود، هم از جهت عملی و علمی و هم از جهت عمق بخشیدن به فکر دینی و اسلامی در مردم، ضربه وارد خواهد آورد» (خامنه‌ای، ۱۳۶۹/۰۲/۲۲).

مقام معظم رهبری با اشاره به مواظبت روحانیت از دچار شدن بر بلیه‌هایی که انسان‌های دیگر به آنها دچار می‌شوند، در بیان معنا و مفهوم تقوا برای روحانیت

می‌فرماید: «تقوا برای روحانیت، یعنی مراقبت و مواظبت از خود که مبادا خطا کند و بلغزد و غرق در فساد بشود. نباید آن بلیه‌ای که بعضی از انسان‌ها دچار می‌شوند و از راه منحرف می‌شوند، او هم مبتلا شود» (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۰۹/۰۲).

مقام معظم رهبری در موارد مختلفی، عمل به گفته‌ها و نه صرفاً ابراز زبانی آموزه‌های اسلامی را جزو انتظارات جامعه از قشر روحانیت دانسته (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۰۴/۰۴؛ ۱۳۶۹/۱۲/۲۳) و می‌فرماید: «ما فقط به مردم نمی‌گوییم که نماز بخوانید و روزه بگیرید، ما به مردم می‌گوییم که تقوا و ورع و زهد داشته باشید، دلبستگی به مال دنیا و مقام نداشته باشید. هدف‌تان در همه امور خدا باشد. ما این را به مردم می‌گوییم... بنابراین خود ما بایستی عامل‌ترین باشیم» (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۱۰/۲۶) یا در جای دیگر می‌فرماید: «تقویت ایمان بیش از زبان، عمل لازم دارد» (خامنه‌ای، ۱۳۸۴/۰۲/۱۱).

مقام معظم رهبری، روحانیت را از دو صفت حرص به دنیا و عدم تورع از حرام برحذر داشته و حفظ اعتبار تقوایی و قدسی توسط طلاب را، حفظ آبروی اسلاف می‌دانند (خامنه‌ای، ۱۳۷۱/۱۱/۲۵).

بحث توجه به صفای باطن و معنویت تا آن اندازه‌ای مهم است که مقام معظم رهبری، دلیل نقش تحول‌آفرین حضرت امام خمینی علیه‌السلام در جامعه را این گونه بیان می‌دارند: «اعتقاد من این است که اخلاص و صفای باطن و رابطه‌ی معنوی و پیوند مستحکم بین قلب او و خدای مقلب القلوب، موجب شد که این مرد بتواند از انزوای ظاهری خود خارج شود و دست نیرومندی برای دگرگون کردن بنیاد ارزش‌های مادی در سطح جهان شود» (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۰۳/۲۲؛ ۱۳۶۵/۴/۲۹).

همچنین ایشان از وجود استعدادها و بالقوه در حوزه‌های علمیه خبر داده که در صورت خودسازی، پاک‌دامنی، پاک‌دلی، پاک‌عملی، پاک‌چشمی، پاک‌دست بودن می‌توانند در طراز شخصیتی مانند حضرت امام خمینی علیه‌السلام باشند (خامنه‌ای، ۱۳۷۱/۰۷/۱۵).

۳-۱-۲-۳. تزکیه الهام از اساتید تهذیب و عرفان عملی

مقام معظم رهبری جوان امروز حوزه را بیش از گذشته به مسئله تهذیب نیازمند

دانسته (خامنه‌ای، ۱۳۸۹/۰۷/۲۹) و به لزوم استفاده از فضای معنوی و موارث و یادگارهای معنوی حوزه توسط طلاب تأکید دارند (خامنه‌ای، ۱۳۷۴/۰۹/۱۶)؛ همچنین معظم‌له در باب لزوم تهذیب نفس، صرفاً به توصیه اکتفا نکرده و از وجود جریان خاص‌الخاص در حوزه‌های علمیه خبر داده (خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۰۴/۲۶) که الگو گرفتن از سیره و روش زندگی قله‌های تهذیب نفس این جریان نظیر مرحوم سیدعلی آقای قاضی، مرحوم میرزا جواد آقای ملکی، مرحوم علامه طباطبایی و مرحوم آقای بهجت، سبب سعادت طلاب خواهد شد (خامنه‌ای، ۱۳۸۹/۰۷/۲۹) در حقیقت ایشان با بیان این نکته که به‌جای پرداختن به عرفان نظری، باید عرفان عملی را مدنظر قرار داد؛ بر لزوم ارتباط طلاب با اساتید اخلاقی و تربیتی تأکید داشته و صرفاً حضور در درس‌های اخلاق ولو حرفه‌ای را مفید فایده نمی‌دانند (خامنه‌ای، ۱۳۸۹/۰۸/۰۴ و ۱۳۷۹/۰۷/۱۴).

مقام معظم رهبری افزون بر اینکه قائل به تقدم تهذیب نفس بر علم‌آموزی می‌باشند (خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۰۷/۲۰)، به صورت مصداقی نیز مطالباتی را از طلاب و حوزه‌های علمیه در این زمینه دارند، از جمله: تهیه نظام جامع نماز شب، انس با ادعیه، ذکر و مناجات (خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۱۲/۰۱)، توجه به نافله، قرآن و نماز اول وقت (خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۰۷/۱۹)؛ ۱۳۷۲/۱۰/۲۶، تقوا، نماز شب، دعا، زیارت، توسل و رفتن به مسجد جمکران (خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۰۶/۳۱).

۳-۲-۲. هویت شخصیتی

مقام معظم رهبری برای موفقیت طلاب در عرصه‌های مختلف زندگی فردی و اجتماعی، در باب ویژگی‌های رفتاری و شخصیتی (زی طلبگی) نیز توصیه‌هایی را داشته‌اند، از جمله:

ساده‌زیستی (خامنه‌ای، ۱۳۶۱/۱۲/۵)، پرکاری و خستگی‌ناپذیری (خامنه‌ای، ۱۳۶۶/۱۱/۱۲)
 ضرورت حفظ شور و نشاط جوانی (خامنه‌ای، ۱۳۶۹/۱۱/۰۴)، پرهیز از افراط و تفریط
 (خامنه‌ای، ۱۳۸۹/۰۷/۲۹)، اخلاص در انجام کارها (خامنه‌ای، ۱۳۶۵/۴/۲۹؛ ۱۳۷۹/۰۸/۲۵)، زهد و
 بی‌اعتنایی به دنیا (خامنه‌ای، ۱۳۸۲/۰۹/۲۵؛ ۱۳۷۴/۰۶/۱۴)، حفظ منش حوزوی (خامنه‌ای،
 ۱۳۷۰/۰۵/۳۰)، روحیه جهادگری (خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۱۲/۰۱)، شجاعت و حق‌گرایی (خامنه‌ای،
 ۱۳۷۳/۰۶/۲۲)، خویشتن‌داری در مقابل گستاخی‌ها و معارضان با مبانی اسلامی
 (خامنه‌ای، ۱۳۷۶/۰۴/۲۲؛ ۱۳۷۴/۰۹/۱۴)، آزادگی در مقابل ظالمان (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۱۰/۲۶)، حفظ
 ایمان، داشتن امید و ابتکار (خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۰۸/۲۰)، اتقان در عمل (خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۱۲/۰۱)،
 حق‌پذیری (خامنه‌ای، ۱۳۷۳/۰۶/۲۰)، قناعت و نظم در تحصیل و زندگی (خامنه‌ای،
 ۱۳۷۹/۰۷/۱۴).

۶۱
فقه

مؤلفه‌های هویت‌ساز طلبه تراز انقلاب اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری

۳-۳. هویت سیاسی و بصیرتی

۳-۳-۱. ضرورت آگاهی سیاسی و بصیرت در مواجهه با دشمنی‌های نظام استکباری

لزوم هدایت سیاسی و بصیرتی اقشار جامعه، با توجه به دشمنان بسیاری که در صدد ضربه به انقلاب اسلامی می‌باشند، امری اجتناب‌ناپذیر است. از این رو شرایطی که انقلاب اسلامی در آن واقع گشته است، ایجاب می‌کند که قشر روحانیت علاوه بر داشتن آگاهی‌های سیاسی مطلوب و مورد انتظار، از بصیرت سیاسی لازم و کافی نیز برخوردار باشند. مقام معظم رهبری در این زمینه، ضمن توصیه طلاب و روحانیون به آشنایی با شرایط جامعه، اطلاع یافتن از اوضاع عالم، کشور و مسائل سیاسی (خامنه‌ای، ۱۴۰۴/۰۲/۱۷؛ ۱۳۷۹/۰۹/۰۲؛ ۱۳۶۹/۱۱/۰۴؛ ۱۳۸۲/۰۹/۲۵؛ ۱۳۸۳/۰۳/۲۱) را نیز جزو موضوعات مورد نیاز برای طلاب بر شمرده و دلایل آن را این گونه بیان می‌دارند: «... اگر بی‌اطلاع باشید، به درد پاسخ‌گویی به نیازهای مردم نخواهید خورد؛ این را صریحاً به شما می‌گویم» (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۱۰/۲۶). «امروز روحانی مسئول، روحانی آگاه وقتی نگاه می‌کند به جریانات سیاسی دنیا، می‌فهمد که نقطه اساسی گمراهی کجاست و در مقابل آن، نقطه اساسی هدایت کجاست» (خامنه‌ای، ۱۳۸۷/۰۲/۱۱). «کج فهمیدن، ساده و سطحی فهمیدن، گُند و ناهوشمندانه فهمیدن، غافل ماندن از مسائل جاری عالم و کشور از جمله زیان‌بخش‌ترین چیزهاست... که از دو طرف ایجاد خطر می‌کند: یکی از ناحیه‌ی هدایت‌های غلط و بددلانه و متکی بر تفکرات ناسالم و مشوب به اغراض، دیگری تحجرها، کدفهمی‌ها، دیرفهمی‌ها و در لحظه‌ی لازم در جایگاه لازم قرار نگرفتن‌ها» (خامنه‌ای، ۱۳۶۹/۱۱/۰۴).

همچنین ایشان شرط مفید بودن روحانیت برای جامعه را زمان‌شناسی (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۰۴/۲۰) دانسته و حاشیه رفتن، فراموش شدن و منزوی شدن را از تبعات عدم ورود طلاب به جریانات سیاست و اجتماع می‌دانند (خامنه‌ای، ۱۳۸۹/۰۷/۲۹)، معظم‌له در جای دیگر نیز شرط عمل به تکلیف قشر روحانیت را، تطبیق خود با زمان و فهم معارف عصر دانسته و به لزوم آگاهی از مطامع استعماری و اهداف استکباری دشمنان و قدرت‌های جهانی تأکید کرده‌اند (خامنه‌ای، ۱۴۰۴/۰۲/۱۷؛ ۱۳۷۱/۰۷/۲۳)

۳-۲. سیاست‌زدایی از دین؛ هدف اصلی دشمنان و وظیفه روحانیت در مقابله با آن

مقام معظم رهبری با بیان این نکته که «کناره‌گیری از سیاست کار روحانی شیعه نیست» (خامنه‌ای، ۱۳۸۵/۰۸/۱۷)، تلاش دشمنان در باب دین را معطوف به دو هدف می‌داند: «دشمنان دو نکته اساسی را در باب دین دنبال می‌کنند: یکی اسلام منهای روحانیت است، یکی هم اسلام منهای سیاست است» (خامنه‌ای، ۱۳۸۹/۰۷/۰۲)؛ از این روست که معظم‌له معیار میزان حملات دشمنان به روحانیت را در هوشمندی و هوشیاری می‌داند (خامنه‌ای، ۱۳۸۴/۰۲/۱۱).

ایشان یکی دیگر از نقشه‌های دشمنان را تلاش در جهت جداسازی سیاسیون و کارگزاران دولتی از روحانیت و دین دانسته (خامنه‌ای، ۱۳۸۰/۰۸/۲۰) و این گونه از جداکنندگان دین از سیاست اعلام براءت می‌کنند: «لغت خدا بر کسانی که کوشش کردند تا دین را از اساسی‌ترین اصول آن، یعنی صحنه‌های واقعی زندگی و صحنه سیاست و حکومت جدا و مخصوص به همین کارهای فردی کنند» (خامنه‌ای، ۱۳۷۴/۰۷/۲۲).

مقام معظم رهبری در نگاه کلان‌تر، راز دشمنی صریح جبهه استکبار با علمای سیاسی، فقه سیاسی و دین سیاسی را در حضور ضد استکباری و ضد استعماری دستگاه روحانیت تحلیل می‌کند (خامنه‌ای، ۱۴۰۰/۱۰/۱۹). لازم بذکر است که معظم‌له سیاسی بودن روحانیت را به داشتن قدرت تحلیل سیاسی و داشتن قطب‌نمای سالم سیاسی که جهت را درست نشان می‌دهد؛ معنا کرده و این تصور که سیاسی بودن، به معنای حضور در باندها و جناح‌های سیاسی‌ست، را رد می‌کند (خامنه‌ای، ۱۳۸۵/۰۸/۱۷).

مقام معظم رهبری نه تنها فقدان بصیرت در روحانیت را سبب عدم تشخیص جایگاه خود و موقعیت دشمن دانسته (خامنه‌ای، ۱۳۸۶/۱۰/۱۲)، بلکه مسئولیت خطیر هدایت سیاسی و بصیرتی جامعه (خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۰۲/۲۵) را نیز متوجه این قشر می‌داند: «در نظام اسلامی وظیفه علما فقط گفتن مسئله‌ی نماز و روزه نیست، مردم را بیدار می‌کنند، هوشیار می‌کنند، حقایق را به مردم می‌گویند، بصیرت‌افزایی می‌کنند» (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۱۲/۱۵). نگاه ایشان به بحث سیاست حتی به اخلاق هم تسری یافته و معظم‌له از لزوم برقراری درس‌های اخلاق سیاسی توسط روحانیون سخن به میان آورده‌اند (خامنه‌ای، ۱۳۷۶/۱۰/۰۳).

۳-۳-۳. کنشگری سیاسی-بصیرتی؛ از هدایت جامعه تا پاسداری از نظام اسلامی

مقام معظم رهبری، طلاب را به حضور در صحنه‌هایی که انقلاب به آنها نیاز دارد، توصیه کرده (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۰۴/۲۳؛ ۱۳۶۹/۱۱/۰۴) و انجام این امر را ناشی از احساس وظیفه و انگیزه الهی می‌داند (خامنه‌ای، ۱۴۰۴/۰۲/۱۷؛ ۱۳۷۰/۱۲/۰۵).

افزون بر موارد فوق‌الذکر مقام معظم رهبری مجموعه‌ای از کنشگری‌های سیاسی و بصیرتی را نیز از طلاب مطالبه می‌کنند، از جمله:

مراقبت از گرایش‌ها و احساسات انقلابی، درک پیچیدگی‌های زمانه (خامنه‌ای، ۱۴۰۴/۰۲/۱۷؛ ۱۳۸۹/۰۷/۲۹)، پرهیز از بی‌تفاوتی نسبت به حکومت دینی، همگامی با انقلاب و خدمت در جهت پیشبرد انقلاب، وظیفه‌شناسی و کنشگری مطلوب (خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۰۵/۳۰) پاسداری از نظام اسلامی و حمایت از حاکمیت (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۱۲/۲۷؛ ۱۳۷۴/۰۹/۱۶؛ ۱۳۷۰/۱۲/۱۴)، حضور در صفوف مقدم میدان‌ها (خامنه‌ای، ۱۳۶۹/۱۱/۰۴؛ ۱۳۶۸/۱۲/۰۲)، تنظیم و تدوین مقررات اسلامی و تکفل مسئولیت سیاسی (خامنه‌ای، ۱۳۷۴/۰۶/۱۴)، دفاع از مبانی انقلاب در مقابل هجوم فکری دشمنان (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۰۹/۰۷)، جلوتر از زمان بودن (خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۰۶/۳۱) و شناسایی نقاط ضعف و قوت نظام اسلامی (خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۱۱/۳۰).

۳-۴. هویت تشکیلاتی و سازمانی

۳-۴-۱. ضرورت کار تشکیلاتی؛ پاسخی به توطئه‌های دشمن و خواست الهی

بی‌تردید یکی از مهمترین راه‌های رسیدن به اهداف، کار جمعی و تشکیلاتی می‌باشد. از طرفی با بررسی نوع فعالیت‌های دشمنان انقلاب اسلامی، در می‌یابیم که آنها با فراهم آوردن سازوکارهای مختلفی، افراد را گرد هم آورده و با تقسیم وظیفه‌ی مشخص و در قالب تشکیلات سازمان‌یافته‌ای به طراحی و اجرای نقشه‌های خود می‌پردازند. از این رو برای خنثی سازی نقشه‌های گوناگون آنها، ناگزیر از انسجام‌بخشی به فعالیت‌ها و البته ایجاد تشکلهای و گروه‌هایی هستیم که در جهت هدف مشخصی و در تعامل پایدار و مثبت با یکدیگر سعی و تلاش می‌کنند.

مقام معظم رهبری نیز صراحتاً به مسئله ضعف کار جمعی در جامعه اشاره داشته و می‌فرماید: «چرا فرهنگ کار جمعی در جامعه‌ی ما ضعیف است؟ این یک آسیب است. با اینکه کار جمعی را غربی‌ها به اسم خودشان ثبت کرده‌اند، اما اسلام خیلی قبل از اینها گفته است: «تعاونوا علی البرّ و التّقوی» یا: «واعتصموا بحبل الله جمیعاً» (خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۰۷/۲۳). ایشان در جای دیگر نیز با بیان این نکته که «کارهای ما دست‌جمعی نیست»، از عدم آشنایی مناسب جامعه با کارهای دست‌جمعی و اشتراک مساعی خبر می‌دهند (خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۱۲/۰۱).

این درحالی‌ست که معظم‌له همواره از لزوم ساماندهی فعالیت‌ها (خامنه‌ای، ۱۳۸۹/۰۴/۰۲) و کار تشکیلاتی و دست‌جمعی (خامنه‌ای، ۱۳۸۷/۰۹/۲۴؛ ۱۳۹۱/۰۷/۲۰) بحث کرده و در این باره می‌فرماید: «بدون سازماندهی، بدون تشکیلات، مدیریت امکان ندارد و کار هم پیش نمی‌رود... بنده معتقد به نظم سازمانی هستم» (خامنه‌ای، ۱۳۸۹/۰۴/۲۰). یا در جای دیگر نیز بیان می‌دارند: «طبیعی است که اساس کار، تشکیلات است. شکی نیست که تشکیلاتی نباشد، هیچ چیزی براساس آن نمی‌شود بنا کرد، لیکن در ایجاد تشکیلات نباید خیلی معطل ماند» (خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۰۷/۰۴).

۳-۴-۲. الگوهای موفق تشکلهای حوزوی؛ از مجمع طلاب تا بسیج دانشجو و طلبه

مقام معظم رهبری در یک نگاه کلی، شرط تحقق پیدا کردن هندسه و نقشه‌ی الهی در وضع جامعه اسلامی را منوط به کار جمعی می‌دانند (خامنه‌ای، ۱۳۸۸/۱۲/۰۶). دامنه این نگاه به قدری وسیع است که ایشان، شهادت را نیز محصولی از تلاش دست جمعی یک مجموعه انسان می‌دانند (خامنه‌ای، ۱۳۷۷/۰۷/۰۵).

مقام معظم رهبری با امیدبخش خواندن نفیس عنوان «مجمع نمایندگان طلاب قم» (به عنوان یک تشکل حوزوی) این مجموعه را بیدارکننده آرزوهای دیرین در باب حوزه‌ی علمیه می‌دانند (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۰۹/۰۷). ایشان با مبارک خواندن این کار دسته جمعی، از آفت‌های احتمالی مسیر مانند رکود، تعلل و سردرگمی نیز برحذر داشته و این تشکل را سبب احیا و زنده شدن حرکت، شور و نشاط طلاب می‌دانند (خامنه‌ای، ۱۳۶۹/۱۱/۰۴).

لازم به یادآوریست حضرت امام خمینی رحمته‌الله نیز، بسیج دانشجو و طلبه را یکی از ضروری‌ترین تشکلهای برای دفاع از انقلاب و اسلام دانسته و این دو تشکل را پاسدار اصول تغییرناپذیر «نه شرقی و نه غربی» معرفی می‌کردند (صحیفه امام، ص ۱۹۵). مقام معظم رهبری نیز فلسفه این دستور حضرت امام خمینی رحمته‌الله را این گونه بیان می‌دارند: «این نشان‌دهنده این است که نیازی که کشور به روحیه بسیجی دارد، مربوط می‌شود به همه‌ی زمینه‌ها، از جمله زمینه‌هایی که در قلمرو حوزه‌های علمیه است... علم‌آموزی بسیجی، ثروت‌اندوزی بسیجی، دیپلماسی بسیجی، سیاست‌ورزی بسیجی، مدیریت بسیجی، سازماندهی بسیجی؛ مفهوم بسیج شامل حال همه این زمینه‌ها می‌شود» (خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۰۷/۲۲).

۳-۴-۳. تحقیقات گروهی و گسترش تشکیلات به سطح منطقه‌ای؛ از حوزه تا

امت اسلامی

افزون بر موارد فوق‌الذکر، مقام معظم رهبری، یکی از بسترهای موجود برای انجام کار گروهی را، فعالیت‌های تحقیقاتی و پژوهشی دانسته و می‌فرماید: «نظام تحقیق در

حوزه‌ها باید به سمت و سوی کارهای گروهی حرکت کند....» همچنین ایشان «تحقیق دسته‌جمعی» را خاطر جمع‌تر از تحقیق فردی دانسته و علت آن را «کاهش اختلافات و افزایش پیشرفت‌ها» می‌دانند (خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۰۶/۳۱). در جای دیگر نیز معظم‌له با عیب شمردن کار انفرادی در حوزه، انجام کارها به صورت گروهی را دارای آثار به مراتب بهتر و بیشتر از کار فردی می‌دانند (خامنه‌ای، ۱۳۹۶/۰۳/۰۱).

از این روست که مقام معظم رهبری، به ضرورت وجود مراکز متعدد تحقیقاتی در حوزه که مانند یک مجموعه تولیدی مرتب و مدرن تولید محصول می‌کنند، اشاره داشته و از آن‌ها نیز به «کارگاه ایدئولوژی» و «مرکز ایدئولوگ‌ها» تعبیر می‌کنند (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۰۹/۰۷). مقام معظم رهبری پیوستگی و انسجام تشکیلاتی را، شرط لازم برای مورد اعتماد قرار گرفتن توسط افراد جامعه دانسته (خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۰۲/۰۳) و امام صادق (ع) را به عنوان مرد تشکیلاتی، الگوی این کار معرفی می‌کنند که توانست از طریق تشکیلات و کمک مردم با دستگاه بنی‌امیه مبارزه کند (خامنه‌ای، ۱۳۵۹/۰۶/۱۴). ضرورت کار گروهی نزد مقام معظم رهبری، تنها محدود به مسائل داخلی نبوده و ایشان در بُعد منطقه‌ای نیز برای ریشه کن کردن جریان‌های تکفیری، نسخه تشکیل نهضت علمی و منطقی فراگیر را می‌دهند (خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۰۹/۰۴).

۳-۵. هویت فرهنگی و اجتماعی

۳-۵-۱. حضور هدایتگر و میدانی در عرصه‌های اجتماعی

روحانیت با تأسی از انبیا و ائمه معصومین (علیهم‌السلام)، عرصه‌های اجتماعی نظیر فعالیت‌های جهادی و خدمت‌رسانی را یکی از مهمترین فرصت‌ها و بسترهای در دسترس، برای ارائه ارزش‌های اسلامی به افراد جامعه می‌دانند. این مهم جزو تأکیدات جدی مقام معظم رهبری نیز می‌باشد؛ «حضور هدایتگر و نیز میدانی در عرصه‌ی خدمات اجتماعی از وظایف روحانیون است» (خامنه‌ای، ۱۴۰۴/۰۲/۱۷؛ ۱۳۹۵/۰۲/۲۵)

مقام معظم رهبری، در بیان چرایی حضور روحانیت در مسائل اجتماعی، معنابخش بودن و اثر هویت‌بخشی این حضور را به‌عنوان دو نکته مهم مطرح فرموده و در ادامه بیان می‌دارند: «وقتی که عالم شیعی در حوادث بزرگ اجتماعی حضور دارد، این طبعاً اسلامیّت درش هست، مقابله‌ی با هر دستگاه ظلم و استعمار و استکبار - اعمّ از استعمار خارجی یا استبداد داخلی - درش هست، مردمی بودن قهراً درش هست، امتداد داشتن در متن مردم و در خود روحانیت درش هست» (خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۰۷/۰۴).

از طرفی ایشان با بکار بردن عبارت «کنار کشیدن»، عدم ورود روحانیت به عرصه‌های اجتماعی را سبب عدم موفقیت در انجام وظایف دانسته (خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۰۷/۲۵) و خصوصیت مردمی بودن و پیش‌قدم شدن روحانیت را عامل وقوع تحولات عظیم اجتماعی-سیاسی در تاریخ ایران قلمداد می‌کنند (خامنه‌ای، ۱۳۸۵/۰۸/۱۷؛ ۱۳۷۴/۰۸/۱۰).

همچنین معظم‌له با تشبیه کارکرد سنتی روحانیت در نظام اجتماعی، به خونی که در سرتاسر پیکره جامعه در جریان است (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۰۷/۱۴)، این نقش را این‌گونه توصیف می‌کنند: «روحانیت نهاد سمبلیک ملت است؛ هر جا روحانیت حرکت می‌کند، ملت هم حرکت می‌کند. در هر جهتی که روحانیت مترقی و محبوب گام می‌گذارد، ملت گام می‌گذارد» (خامنه‌ای، ۱۳۵۸/۰۷/۳۰).

مقام معظم رهبری، ضمن اینکه معارف دینی را شامل مهمترین مسائل اجتماعی می‌دانند (خامنه‌ای، ۱۳۷۵/۰۶/۱۹)، شرط اثربخشی علم، تقوا، شجاعت و تمامی خصوصیات

متصور برای روحانیت را، نیز در میزان فهم روحانیت از مطالبه دین در عرصه‌ی اجتماع تحلیل می‌کنند (خامنه‌ای، ۱۴۰۴/۰۲/۱۷؛ ۱۳۹۵/۰۶/۱۶).

۳-۵-۲. مسئولیت‌های چندوجهی روحانیت در نظام اسلامی

ایشان وظایف و عرصه‌های کنشگری اجتماعی گوناگونی را، برای روحانیت ترسیم می‌کنند؛ از جمله: خدمات‌رسانی به مردم، مدرسه‌سازی، کمک به مردم هنگام حوادث، بیمارستان‌سازی، (خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۰۲/۲۵) پاسخ‌گویی به شبهات و سوالات نسل جوان، تبیین روابط اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی در نظام اسلامی، تبدیل معارف اسلامی به فرهنگی (خامنه‌ای، ۱۳۸۲/۰۷/۲۱) معرفی دشمن اجتماعی (شیطان بزرگ و ایادی و اذئاب آن)، (خامنه‌ای، ۱۳۷۶/۱۰/۰۳) تفهیم و تبیین دین، بشارت مردم به آرامش روحی، امنیت روانی و قلبی، و عدالت اجتماعی و تأمین سعادت دنیا و آخرت، انداز مردم از پیامدهای عمل نکردن به دین خدا (خامنه‌ای، ۱۳۷۵/۰۶/۲۸).

۳-۵-۳. تبلیغ دین؛ از تفاهم تا تأثیرگذاری در جامعه

از دیگر شئون فرهنگی و اجتماعی طلاب و روحانیت، بحث بسیار مهم تبلیغ می‌باشد. از منظر مقام معظم رهبری تبلیغ، ادامه راه پیامبران بوده و در اولین مرتبه وظایف حوزه و روحانیت نیز قرار دارد، چراکه وسیله رسیدن به اهداف دین می‌باشد (خامنه‌ای، ۱۴۰۲/۰۴/۲۱؛ ۱۳۷۴/۱۰/۲۷؛ ۱۳۷۲/۰۲/۰۶).

مقام معظم رهبری، تبلیغ را این چنین تعریف می‌کنند: «تبلیغ اسلامی عبارت است از تفاهم با مردم؛ بحث کنترل نیست، بحث تفاهم است؛ ذهن‌ها را به سمت یک هدف عالی و والایی متوجه کردن و ذهن‌ها را به هم نزدیک کردن» (خامنه‌ای، ۱۳۹۶/۱۰/۰۶). ایشان تبلیغ را دارای سه رکن می‌دانند: «یک رکن، منشأ این تبلیغ است؛ یک رکن، هدف این تبلیغ است؛ یک رکن، ابزار و وسایل و شیوه‌های این تبلیغ است» (خامنه‌ای، ۱۳۷۶/۱۰/۰۳).

هدف از تبلیغ، زنده کردن احکام الهی و اسلامی (خامنه‌ای، ۱۳۷۸/۰۱/۲۳) و خاضع کردن

دل‌ها در مقابل اراده الهی (خامنه‌ای، ۱۳۷۲/۱۱/۱۷) از طریق رساندن یک سخن درست است (خامنه‌ای، ۱۳۷۷/۱۲/۰۴؛ ۱۳۹۶/۱۰/۰۶؛ ۱۳۷۰/۱۲/۰۵؛ ۱۳۷۰/۱۲/۰۵)؛ از این رو مقام معظم رهبری از لحاظ محتوایی بر پرداختن به موضوعاتی نظیر اسلام ناب، اسلام طرفدار مظلوم و ضدظالم، اسلام رحمت به ضعفا، اسلام جهاد و مبارزه‌ی با مستکبران در تبلیغ تأکید دارند (خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۱۲/۲۱).

مقام معظم رهبری با به کار بردن تعبیر «بلاغ مبین» (خامنه‌ای، ۱۴۰۴/۰۲/۱۷)، تبلیغ را تبدیل‌کننده تهدیدها به فرصت‌ها در سطح بین‌المللی (خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۱۲/۲۱) و عاملی برای مسئولانه وارد شدن مردم در کارهای اساسی و خیر دانسته (خامنه‌ای، ۱۳۹۶/۱۰/۰۶) و وظیفه مبلغ را امیدوار کردن و زدودن یأس از مردم می‌داند (خامنه‌ای، ۱۳۷۶/۱۰/۰۳).

همچنین ایشان لوازمی را نیز برای تبلیغ بر شمرده‌اند، از جمله: مخاطب‌شناسی (خامنه‌ای، ۱۳۷۷/۰۲/۰۲؛ ۱۳۹۰/۰۷/۲۰؛ ۱۴۰۲/۰۴/۲۱)، نیازسنجی مخاطبان (خامنه‌ای، ۱۳۷۸/۰۱/۲۳)، بهره‌مندی از ابزارها و شیوه‌های متنوع در تبلیغ (خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۱۲/۰۵؛ ۱۳۸۴/۰۲/۱۱)، محور بودن قرآن در تبلیغ (خامنه‌ای، ۱۳۸۳/۰۹/۳۰)، صداقت، امانت‌داری، احساس مسئولیت (خامنه‌ای، ۱۳۹۶/۱۰/۰۶)، روحیه جهادی (خامنه‌ای، ۱۴۰۲/۰۴/۲۱)، فداکاری (خامنه‌ای، ۱۳۷۸/۰۱/۲۳)، توجه به خدا و تضرع کردن (خامنه‌ای، ۱۳۷۶/۰۷/۱۶).

۴. تحلیل یافته‌ها

پژوهش حاضر با واکاوی بیانات مقام معظم رهبری، پنج مؤلفه کلیدی را به عنوان پایه‌های هویت طلبه تراز انقلاب اسلامی شناسایی کرده است: هویت علمی-فکری، اخلاقی-معنوی، بصیرتی-سیاسی، فرهنگی-اجتماعی، تشکیلاتی-سازمانی. این مؤلفه‌ها نه به صورت مجزا، بلکه در تعامل پویا و مکمل یکدیگر «هویت ترکیبی» طلبه در تراز انقلاب اسلامی را شکل می‌دهند. در ادامه، نقش هر مؤلفه و ارتباط آن با دیگر ابعاد تحلیل می‌شود:

۴-۱. هویت علمی-فکری؛ پایه نظری و تمدن ساز

این مؤلفه بر دو محور استوار است:

۴-۱-۱. عمق بخشی به تحصیلات حوزوی با تأکید بر اجتهاد پویا و پاسخ گویی به مسائل نوپدید.

۴-۱-۲. تولید گفتمان اسلامی در تقابل با اندیشه‌های رقیب، از طریق مطالعات مسئله محور و بهره گیری از علوم روز.

نقش در منظره هویتی

علم به مثابه «سوخت فکری انقلاب»، پایه ضروری برای اثرگذاری در سایر عرصه‌هاست. به عنوان مثال، بدون دانش عمیق فقهی و توانایی استنباط، طلبه نمی‌تواند در عرصه‌های سیاسی یا فرهنگی نقش آفرینی کند. از سوی دیگر، این مؤلفه با هویت اخلاقی-تهذیبی پیوندی ناگسستنی دارد؛ چرا که علم بدون تزکیه، به تعبیر رهبری، به «دزدی با چراغ» می‌ماند که خطرش افزون است.

۴-۲. هویت اخلاقی-شخصیتی؛ عامل پیش برندگی فعالیت‌های طلبگی

این بُعد بر سه اصل استوار است:

۴-۲-۱. تزکیه نفس به عنوان پیش شرط مشروعیت فعالیت‌های طلبگی.

- ۲-۲-۴. سبک زندگی جهادی شامل زهد، ساده‌زیستی، و اخلاص در عمل.
۳-۲-۴. پیوند علم و عمل به مثابه الگوی «عالم عامل».

نقش در منظومه هویتی

اخلاق، روح حاکم بر تمامی مؤلفه‌هاست. برای نمونه، بصیرت سیاسی بدون تقوا به قدرت‌طلبی می‌گراید، یا کار تشکیلاتی بدون اخلاص به فرقه‌گرایی منجر می‌شود. از منظر رهبری، طلبه‌ای که در «میدان تهذیب» موفق نباشد، حتی با برخورداری از دانش بالا، نمی‌تواند «مهندس فرهنگی تمدن نوین اسلامی» باشد.

۳-۴. هویت بصیرتی- سیاسی؛ محافظ کیان نظام و مؤثر در تحولات سیاسی- اجتماعی

شاخصه‌های این مؤلفه عبارتند از:

- ۱-۳-۴. درک تحولات جهانی و تحلیل توطئه‌های دشمنان.
۲-۳-۴. حفظ پیوند دین و سیاست و رد گفتمان «اسلام منهای سیاست».
۳-۳-۴. کنشگری آگاهانه در دفاع از نظام اسلامی و هدایت فکری جامعه.

نقش در منظومه هویتی

بصیرت سیاسی، پل ارتباطی بین علم و عمل است. طلبه‌ای که از تحولات جهانی غافل باشد، نمی‌تواند در تولید گفتمان اسلامی موفق عمل کند. همچنین، این مؤلفه بدون انضباط تشکیلاتی (هماهنگی در کار جمعی) به شعارزدگی می‌انجامد. رهبری با اشاره به «شیطان درونی»، هشدار می‌دهند که غفلت از بصیرت، طلاب را به ابزار دشمنان تبدیل می‌کند.

۴-۴. هویت تشکیلاتی- سازمانی؛ ضامن اثرگذاری و کارآمدی سامان‌یافته

ویژگی‌های کلیدی این مؤلفه عبارتند از:

- ۱-۴-۴. کار جمعی و تشکیلات‌سازی مبتنی بر الگوهایی مانند بسیج طلاب.

- ۴-۲. نوآوری در مدیریت و بهره‌گیری از شیوه‌های مدرن برای اثرگذاری.
۴-۳. هماهنگی بین‌نهادی در سطح ملی و فراملی.

نقش در منظومه هویتی

تشکیلات، قالب تحقق اهداف دیگر مؤلفه‌هاست. برای مثال، تولید علم بدون همکاری گروهی (تحقیقات دسته‌جمعی) ناتمام می‌ماند، یا تبلیغ دین بدون سازماندهی، اثرگذاری مطلوب را ندارد. رهبری با تشبیه حوزه به «کارگاه ایدئولوژی»، بر ضرورت تبدیل فعالیت‌های فردی به نهادهای پایدار تأکید می‌کنند.

۴-۵. هویت فرهنگی-اجتماعی (مسئولیت‌پذیری فرهنگی؛ میدان‌دار تأثیرگذاری اجتماعی)

این مؤلفه شامل موارد زیر است:

- ۴-۵-۱. حضور میدانی در عرصه‌های تبلیغی، خدمات اجتماعی و مقابله با تهاجم فرهنگی.
۴-۵-۲. الگوسازی زیست اسلامی از طریق تعامل سازنده با جامعه.
۴-۵-۳. تبیین گفتمان انقلاب در فضای مجازی و رسانه‌های نوین.

نقش در منظومه هویتی

این بُعد، عینیت‌بخش سایر مؤلفه‌هاست. طلبه‌ای که در میدان اجتماع حاضر نباشد، حتی با برخورداری از علم و اخلاق، نمی‌تواند «نورافشانی» کند. از سوی دیگر، مسئولیت فرهنگی بدون پشتوانه‌ی علمی (مانند پاسخ به شبهات) یا بدون بصیرت سیاسی (مانند تشخیص اولویت‌های جامعه) بی‌ثمر خواهد ماند.

۴-۶. تعامل پویای مؤلفه‌ها؛ هندسه هویت ترکیبی

- هویت طلبه تراز انقلاب اسلامی، حاصل تعامل پویای این پنج مؤلفه است:
- علم و اخلاق همچون دو بال پرواز؛ علم بدون اخلاق به انحراف می‌گراید و اخلاق بدون علم به رکود.

- بصیرت و تشکیلات به مثابه چراغ و نقشه راه؛ بصیرت بدون تشکیلات، شعار می ماند و تشکیلات بدون بصیرت، بی هدف.
- مسئولیت فرهنگی به عنوان میدان آزمون؛ حضور اجتماعی بدون پشتوانه علمی - اخلاقی، سطحی و بی اثر است.

به تعبیر رهبری، طلبه انقلابی باید همچون «سرباز امام زمان (عج)» در همه میدان ها حاضر باشد: میدان علم با اجتهاد پویا، میدان اخلاق با تزکیه نفس، میدان سیاست با بصیرت، میدان اجتماع با خدمت، و میدان تشکیلات با انضباط. این پنجگانه، نه تنها هویت فردی طلاب را شکل می دهد، بلکه آنان را به «سرمایه های اجتماعی نظام» تبدیل می کند که توانایی هدایت جامعه به سمت تمدن نوین اسلامی را دارند. می توان نتیجه گرفت که تحقق هویت ترکیبی طلبه در تراز انقلاب اسلامی، مستلزم برنامه ریزی منظومه ای در حوزه های علمیه است:

- بازمهندسی برنامه های درسی با تأکید بر پیوند علم، اخلاق، و مسئله محوری.
 - سازماندهی تشکیلاتی برای تبدیل فعالیت های پراکنده به نهادهای پایدار.
 - گفتمان سازی تمدنی با استفاده از ظرفیت های تبلیغی و رسانه ای.
 - ارزیابی مستمر عملکرد طلاب براساس شاخص های پنجگانه هویتی.
- در نهایت، این الگو نه تنها چارچوبی برای تربیت نسل جدید طلاب فراهم می آورد، بلکه معیاری برای سنجش کارآمدی حوزه های علمیه در تحقق آرمان های انقلاب اسلامی است.

نتیجه گیری

نتایج این پژوهش، برآمده از تحلیل ساختاریافته ی بیانات مقام معظم رهبری، طی بیش از چهار دهه، نشان می دهد که هویت طلبه در تراز انقلاب اسلامی، دارای ساختاری چندبعدی، درهم تنیده و هدفمند است که در پنج مؤلفه اصلی علمی و فکری، اخلاقی و معنوی، سیاسی و بصیرتی، فرهنگی و اجتماعی، و تشکیلاتی و سازمانی تبلور می یابد. این مؤلفه ها به صورت متقابل، هم افزا و تأثیرگذار بر یکدیگر عمل می کنند و هرگونه

ارتقاء یا ضعف در یکی از آن‌ها می‌تواند توازن و کارآمدی کل هندسه هویتی را تحت تأثیر قرار دهد.

تحقق این هویت، نه صرفاً با توصیه‌های فردی یا برنامه‌های جزیره‌ای، بلکه با نگاهی کل‌نگر و طراحی یک الگوی تربیتی جامع برای طلاب امکان‌پذیر است، الگویی که هم به ابعاد شخصی و معنوی هویت توجه دارد و هم به الزامات اجتماعی، تمدنی و نهادی آن. از این منظر، نقش حوزه‌های علمیه، مدیران حوزوی و نهادهای پشتیبان، در سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی تربیتی و جهت‌دهی معرفتی، نقشی کلیدی و تعیین‌کننده خواهد بود.

با توجه به یافته‌های این تحقیق، پیشنهادهای زیر برای توسعه پژوهش‌های آتی ارائه می‌شود:

- تحلیل تطبیقی هویت طلبگی در منظومه فکری امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری به منظور تعمیق فهم از سیر تطور گفتمان هویت‌طلبه در انقلاب اسلامی.
 - بررسی مصادیق عینی تحقق مؤلفه‌های هویت طلبگی در سیره عملی علمای انقلابی معاصر و استخراج الگوهای تربیتی و رفتاری.
 - ارزیابی وضعیت موجود حوزه‌های علمیه در تحقق مؤلفه‌های پنج‌گانه‌ی هویت طلبگی و تدوین نقشه راه تحول.
 - طراحی شاخص‌های عملیاتی برای سنجش و ارزیابی میزان انطباق طلاب با مؤلفه‌های هویتی تراز انقلاب.
 - مطالعه رابطه بین هویت طلبگی و میزان اثرگذاری اجتماعی طلاب در مناطق مختلف کشور برای سیاست‌گذاری منطقه‌ای.
- این مسیرهای پیشنهادی می‌توانند زمینه‌ساز تکمیل گفتمان هویتی روحانیت و تقویت جایگاه طلبه انقلابی در تحقق تمدن نوین اسلامی باشند.

فهرست منابع

- آقاسی، آناهیتا؛ بنی‌هاشمی، سیدمحسن؛ عقیلی، سیدوحید. (۱۴۰۰). تحلیل مضمون هویت فرهنگی در اندیشه آیت‌الله سیدعلی خامنه‌ای. فصلنامه نظریه‌های اجتماعی متفکران مسلمان، ۱۱(۲)، صص ۱۵۵-۱۷۶. doi: 10.22059/jstmt.1437.317582.2021
- احمدزاده، سیدمصطفی. (۱۳۹۶). شاخص‌های طلبة جوان مومن انقلابی از دیدگاه مقام معظم رهبری. سیاست‌پژوهی جهان اسلام، شماره ۳، صص ۲۷-۴۸.
- افتخاری، اصغر؛ اسدی، علیرضا؛ نزهت، ابراهیم. (۱۳۹۳). ناسیونالیسم و هویت ملی در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای.
- افروغ، عماد. (۱۳۸۰). هویت ایرانی. تهران: موسسه دانش و پژوهش.
- اکبری، عسگر. (۱۳۹۹). مؤلفه‌های هویت ایرانی اسلامی در منظومه فکری مقام معظم رهبری. مطالعات ملی، ۲۱(۳)، صص ۴۵-۶۳.
- پیروزمند، علیرضا. (۱۳۹۶). انقلابی‌گری، هویت‌ساز حوزه و روحانیت. علوم سیاسی، ۲۰(۸۰)، صص ۷-۲۴. doi: 10.22081/psq.65392.2018
- جنکینز، ریچارد. (۱۳۸۱). هویت اجتماعی. (مترجم: تورج یاراحمدی). تهران: نشر شیرازه.
- حاجی حسینی، حسن. (۱۳۸۱). تعالی هجران هویت و اغراقات اجتماعی. کتاب زنان، (۱۷).
- خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۲/۰۲/۱۱). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری: <https://farsi.khamenei.ir>
- خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۳/۰۹/۳۰). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری: <https://farsi.khamenei.ir>
- خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۶/۰۳/۱). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری: <https://farsi.khamenei.ir>

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۰/۱۲/۱). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۰/۱۲/۱؛ و ۱۳۷۹/۰۸/۲۵). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام

معظم رهبری: [ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۴/۰۸/۱۰). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۴/۰۲/۱۱). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۷/۰۲/۱۱). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۷/۰۲/۱۱). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۴/۰۶/۱۴). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۹/۰۷/۱۴). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۴/۰۹/۱۴؛ و ۱۳۷۸/۰۶/۲۸). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام

معظم رهبری: [ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۳/۰۴/۱۵). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۵/۰۶/۱۶). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۶/۰۷/۱۶). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۴/۰۹/۱۶). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

<https://farsi.khamenei.ir>

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۴۰۴/۰۲/۱۷). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

<https://farsi.khamenei.ir>

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۵/۰۸/۱۷). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

<https://farsi.khamenei.ir>

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۲/۱۱/۱۷). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

<https://farsi.khamenei.ir>

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۵/۰۶/۱۹). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

<https://farsi.khamenei.ir>

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۰/۰۶/۱۹). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

<https://farsi.khamenei.ir>

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۷/۰۲/۲). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

<https://farsi.khamenei.ir>

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۹/۰۴/۲). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

<https://farsi.khamenei.ir>

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۶۸/۰۴/۲۰). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

<https://farsi.khamenei.ir>

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۹/۰۴/۲۰). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

<https://farsi.khamenei.ir>

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۰/۰۷/۲۰). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

<https://farsi.khamenei.ir>

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۱/۰۷/۲۰). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

<https://farsi.khamenei.ir>

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۴۰۲/۰۴/۲۱). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۲/۰۷/۲۱). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۳/۱۲/۲۱). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۰/۰۷/۲۲). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۸/۰۱/۲۳). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۱/۰۷/۲۳). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۸/۰۹/۲۳). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۷/۰۹/۲۴). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۵/۰۲/۲۵). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۰/۰۷/۲۵). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۲/۰۹/۲۵). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۹/۰۹/۲۵). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۹/۰۹/۲۵). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۴/۰۹/۲۶). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۴/۱۰/۲۷). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۵/۰۶/۲۸). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۸/۰۲/۲۹). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۰/۰۲/۳). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۶/۱۰/۳). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۰/۱۱/۳۰). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۰/۰۶/۳۱). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۰/۰۷/۴). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۰/۰۷/۴). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۳/۰۹/۴). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

[ir.khamenei./farsi:https](https://farsi.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۶۹/۱۱/۴). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

<https://farsi.khamenei.ir>

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۷/۱۲/۴). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

<https://farsi.khamenei.ir>

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۷/۰۷/۵). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

<https://farsi.khamenei.ir>

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۶۹/۰۸/۵). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

<https://farsi.khamenei.ir>

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۰/۱۲/۵). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

<https://farsi.khamenei.ir>

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۲/۰۲/۶). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

<https://farsi.khamenei.ir>

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۶/۱۰/۶). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

<https://farsi.khamenei.ir>

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۸/۱۲/۶). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

<https://farsi.khamenei.ir>

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۶۸/۰۹/۷). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

<https://farsi.khamenei.ir>

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۰/۰۸/۸). بیانات و پیام‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:

<https://farsi.khamenei.ir>

دهخدا، علی‌اکبر. (۱۳۷۷). لغت‌نامه دهخدا (نسخه دیجیتال). تهران: موسسه لغت‌نامه دهخدا.

شیخ‌زاده، محمد؛ تسلیمی، محمدسعید؛ عابدی جعفری، حسن؛ فقیهی، ابوالحسن. (۱۳۹۰).

تحلیل مضمون و شبکه مضامین. اندیشه مدیریت راهبردی، ۵(۱۰)، صص ۱۵۱-۱۹۸.

الطائی، علی. (۱۳۷۸). بحران هویت قومی در ایران. تهران: نشر شادگان.

- عالم زاده نوری، محمد. (۱۴۰۱). عیار حماسه طلبگی؛ قوام هویت حوزویان. بی جا: بی نا.
- عالم زاده نوری، محمد. (بی تا). هویت صنفی طلبه و معنای طلبگی. رهنامه پژوهش، شماره ۵.
- علی محمدی، کاظم. (۱۴۰۲). تبیین هویت طلبگی و ترسیم سیمای آرمانی طلبه.
- فوزی توپسرکانی، یحیی. (۱۳۸۵). امام خمینی و هویت ملی. تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- کیا، علی اصغر؛ فقیهی نژاد، مهدی. (۱۳۹۷). تحلیل مضمون مفاهیم ارتباطات و توسعه. مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، ۶(۱۱)، صص ۳۳-۷۱.
- مجموعه نویسندگان. (۱۴۰۳). هویت طلبگی (جلد ۸ منشور هویت). قم: مرکز مطالعات راهبردی حوزه.
- مجموعه نویسندگان. (بی تا). حوزه و روحانیت در آئینه رهنمودهای مقام معظم رهبری (ج ۲). تهران: سازمان تبلیغات اسلامی.
- معین، محمد. (۱۳۸۱). فرهنگ فارسی. تهران: سپهر.
- موسوی خمینی، روح الله. (۱۳۸۹). صحیفه امام خمینی (ج ۲۱، چاپ پنجم). تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- نجفی، موسی. (۱۳۹۲). هویت شناسی. نشر آرما، (26).
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. Qualitative Research in Psychology, 3(2), pp. 77-101.